

Uusia tulkintoja feministifilosofien kirjoituksista

Pekka Wahlstedt

Sara Heinämaa: *Ihmetys ja rakkaus. Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Nemo, Helsinki 2000.

Kaikkien, jotka näkevät tieteellisen ajattelun ongelmattomana, kannattaa tutustua Sara Heinämaan tuoreeseen teokseen *Ihmetys ja rakkaus*. Heinämaa nimittäin lähestyy tieteellistä ja filosofista ajattelua aivan päinvastaiselta suunnalta kuin "tiedeuskovaiset". Heinämaan peruspyrkimyksenä on kaivautua kaikkien isojen teoriarakennusten alle ja vetää esiin ja kyseenalaistaa ne ennako-oletukset, joille teorit rakentuvat. Tällä tavoin hän haluaa löytää uudelleen kaiken filosofisen ja tieteellisen tutkimuksen alun ja lähtökohdan, joka on hautautunut ja unohtunut teorioiden alle. Tämä lähtökohta on ihmettely ja kysyminen sekä niistä sukeutuva avoin keskustelu ja dialogi. Tarkoituksena ei siis ole pystyttää uutta teoriaa ja järjestelmää vaan purkaa niitä ja luoda niiden tilalle avoin ja ennalta rajaamaton tila, jossa keskustelu voi esteettä elää ja hengittää. Ihmettely ja kysyminen merkitsee Heinämaalle ennen kaikkea metodista lähestymistapaa ja asennetta, jolla lähestyä todellisuutta ja myös erilaisia tekstejä.

Heinämaa luotaa ihmettelyn ja kysymisen keinoin feministifilosofi Irigarayta, Descartesia, Husserlia, Merleay-Pontya sekä feminismin pioneerihaikua Simone de Beauvoiria. Heistä kaikista on olemassa tietyt vakiintuneet tulkinnat, jotka ovat muodostuneet vuosien varrella itsestäänselvyyksiksi. Heinämaa halua kyseenalaistaa nämä itsestään selvinä pidetyt tulkintakaaviot ja avata uusia perspektiivejä näiden ajattelijoiden näkemyksiin. Hänen keskeinen ajatuksensa on, että kukaan näistä filosofeista ei itse halunnut rakentaa pysyvää ja yksiselitteistä teoriaa todellisuudesta vaan ihmettely ja kysyminen muodosti myös heidän ajattelunsa punaisen langan.

Descartes feministifilosofien taustalla

Mistä sitten ihmettelystä on kysymys? Heinämaa lähtee liikkeelle Descartesista jos kenestä on aikain saatossa muodostunut yleinen ja valmis tulkinta, erityisesti hänen kuuluisasta mieli-ruumis-jaostaan. Heinämaa korostaa, että Descartes esittää myös toisenlaisen käsityksen mielen ja ruumiin välisestä suhteesta. Tämän näkemyksen mukaan mieli ei asusta ruumiissa täysin irrallaan kuin ajaja autossaan vaan mieli on kokonaan sekoittunut ruumiiseen ja ilmaisee ja paljastaa itsensä ruumiin jokaisessa liikkeessä.

Descartesin mukaan myös tunteet nousevat tästä mielen ja ruumiin liitoksesta. Descartes luettelee erilaisia tunteita, joista ensimmäinen ja erikoislaatuinen on ihmettelyn tunne.

Ihmetys herää silloin kun ihminen kohtaa jotain täysin uutta ja odottamatonta, jotain sellaista mikä ei asetu yhdenkään valmiin käsitteen raameihin. Ihmetys on pyyteetön ja epäitsekäs mielentila: ihmettelevä ihminen ei asenoidu ihmettelyn kohteeseen omien todellisuutta kaventavien ja vääristävien halujensa ja toiveittensa ajamana vaan pysähtyy ja kohtaa ihmettelyn kohteen pienen lapsen tavoin viattomin ja avoimin silmin. Tärkeää on huomata, että ihmetys on kaikkien teorioiden isä ja äiti: vain ihmettelevä yksilö alkaa kysyä, mitä oleva on; se, jolle maailma näyttää valmiiksi määriteltynä kokonaisuutena, ei myöskään ihmettele ja kysy, opi ja edisty.

Descartesista Heinämaa vetää suoran linjan Irigarayhin. Irigaray tuo ihmettelyn uuden ulottuvuuden, sillä hän haluaa sijoittaa sen miehen ja naisen väliin, naisen ja miehen välisen suhteen perustaksi. Miehen ja naisen ei pitäisi asenoidua toisiinsa valmiiden mies-naiskuvien ja omien mielensä pohjalta. Irigaray menee mielestäni kuitenkin osittain metsään siinä, että hän haluaa pitää sukupuolierosta tiukasti kiinni. Jos ihmettelyn kohteesta ei voi tietää mitään, ei siitä voi myöskään tietää että toinen on nimenomaan mies tai nainen.

Husserl, Merleay-Ponty ja fenomenologia

Merkittävä osa Heinämaan kirjasta on omistettu fenomenologialle ja sen merkkihahmoille Husserlille ja Merleay-Pontylle. Husserl loi fenomenologisissa tutkimuksissaan ns. fenomenologisen reduktion käsitteen, jossa ihmettelyllä on avainrooli. Reduktio tässä yhteydessä tarkoittaa pyrkimystä tulla tietoiseksi omia ajattelua ja toimintaa

ohjaavista julkilausumattomista perusedellytyksistä. Tavoitteena on nostaa nämä oletukset tietoisuuden valokeilaan ja saavuttaa se esiteoreettinen perusta, josta ne viime kädessä nousevat.

Husserlin mukaan kaikkien tieteiden pohjana on lopulta se jokapäiväinen "elämismaailma", jossa me synnymme, elämme ja kuolemme. Husserlin kunnianhimoisena päämääränä oli nostaa myös tämä elämismaailma tietoisuuden ulottuville, tavoittaa ns. puhdas tietoisuus, joka ei enää perustu muuhun kuin itseensä. Koko tämän monivaiheisen prosessin *primus motorina* toimii juuri ihmettely ja kyseleminen. Husserl loi fenomenologian, koska hän näki, että tiede on muuttumassa uskonnoksi ja menettämässä kriittisen ja kyselevän otteensa todellisuudesta. Fenomenologia pyrkii palauttamaan tämän kriittisen ja kyseenalaistavan asenteen tieteeseen.

Jo Husserl oli puhunut elämismaailman yhteydessä elävästä ruumiista ja siitä kuinka kaikki tieto ja tiedostaminen lähtee ja palaa siihen. Tämä elävä ruumis ei ole tuo vasta myöhemmin rakennettu tieteen objektiruumis vaan se jokapäiväinen ruumis, joka ilmaisee itseään erilaisten ilmeiden ja eleiden välityksellä, ruumis sellaisena kuin me sen sisältäpäin subjektiivisesti koemme ja elämme. Merleau-Ponty tuo tämän ruumiin fenomenologisen tutkimuksen keskiöön. Hän arvostelee Husserlin näkenystä puhtaasta tietoisuudesta, pitää sitä liian abstraktina ja älyllisenä rakennelmana. Puhtaan tietoisuuden paikalle Merleau-Ponty asettaa elävän ruumiin: siitä reduktio lähtee ja palaa, ei puhtaasta tietoisuudesta. Koska ruumis on aina sidottu ympäristöönsä, täydellinen ja lopullinen reduktio on mahdoton. Ei ole olemassa mitään pistemaista kinnokohtaa, josta käsin voisi puolueettomana tarkastella todellisuutta vaan reduktio liikkuu aina elämismaailman sisällä, eikä elämismaailmaa voi näin lopullisesti tematisoida ja asettaa reduktion objektiksi. Näin reduktio on aloitettava aina uudelleen ja uudelleen vailla toivoa, että saavutettaisiin puhdas tietoisuus, johon se

päätyisi. Tämä keskeneräisyys ei kuitenkaan ole Merleau-Pontyn mielestä mikään puute ja paha, vaan päinvastoin se mahdollistaa, että kriittisyys ja kyseleminen ei juutu paikoilleen vaan jatkuu loputtomiin ilman dogmatisoitumisen vaaraa.

de Beauvoir: kirjailija vai filosofi?

Heinämaan mukaan myös Simone de Beauvoirilla oli kiinteät kytkennät fenomenologiaan. Tämä on kuitenkin jäänyt yleisesti huomaamatta ja laiminlyönti on johtanut kohtalokkaisiin seurauksiin de Beauvoiria käsittelevien myöhempien tulkintojen suhteen. Yleensä de Beauvoiria ei pidetä lainkaan filosofina vaan ainoastaan kirjailijana. Heinämaa on kuitenkin eri mieltä. Hän kyllä myöntää, että de Beauvoir ei ollut filosofi siinä mielessä, että olisi pyrkinyt rakentamaan teorian ja järjestelmän naisen olemuksesta. Heinämaan mukaan de Beauvoir sitä vastoin oli filosofi fenomenologisessa merkityksessä; de Beauvoirille filosofia merkisi enimmäinkin jatkuvaa kyselemistä ja vuoropuhelua kuin kaiken huomaansa sulkevaa järjestelmää. "Kyselijänä" hän halusi jättää auki kysymyksen naisen olemuksesta. Naisen määrittämisen sijaan hän tutki naisena olemisen mieltä ja merkitystä. Hän ei myöskään halunnut nähdä naisen ruumista pelkkänä biologisena objektiruumiina, kuten vallitseva tulkinta väittää, vaan hahmotti ruumiin Merleau-Ponty seuraten elävänä ja muuttumiskykyisenä subjektina.

Mielestäni de Beauvoirilta löytyvät nämä molemmat ruumiskäsitykset. Mutta tämä ristiriitaisuus selittyy juuri sillä, että de Beauvoir ei ollut tiukka teoreetikko eikä tunnollinen järjestelmän rakentaja.

Hänen elämänfilosofinen otteensa sallii samalla myös erilaiset ristiriidat ja hämähärydet.

Mitä olisi voinut olla?

Heinämaa ei pohdiskele teoksessaan lainkaan ihmettelyn kytkentöjä yhteiskunnalliseen todellisuuteen, mikä on pieni puute. Ihmettelevällä asenteella kun voisi olla hyvin radikaaleja yhteiskunnallisia vaikutuksia esimerkiksi niin kuluttamisen kuin kiihtyvän kiireisen elämäntapain suhteen. Ihmettelevämmällä asenteella varustettu ihminen ei ihmettelynsä tueksi välttämättä tarvitse aina vain uusia esineitä eksistentiaalista tyhjiötään täyttämään. Ihmettely elämän perusasenteena ja elämäntapana edellyttää ja vaalii pysähtymistä ja hiljentymistä olevan edessä ja on näin melkoisessa ristiriidassa nykyisen menon kanssa.

Toinen puute Heinämaan teoksessa on, että se toistaa hänen edellisessä *Ele, tyyl ja sukupuoli* -teoksessaan sekä muissa kirjoituksissaan esittämiä ajatuksia. Niille, jotka ovat tutustuneet näihin kirjoituksiin *Ihmetys ja rakkaus* ei tarjota kovinkaan paljon uutta purtavaa.

Heinämaa myös korostaa hiukan liiallisesti fenomenologiaa ihmettelyn

viitekehyksenä. Vaarana on, että ihmettelystä muodostuu ismi ja dogmi: ihmettely voi menettää asemansa tutkimuksen subjektina ja muuttua pelkästään sen objektiksi. Lopputuloksena syntyykin sisällyksetön ja muodollinen oppirakennelma, joka muodostaa entistä vahvemman ja tiiviimmän muurin todellisen, tässä ja nyt

tapahtuvan ihmettelyn ympärille. Fenomenologisia tulkintoja voi toki pitää hyvinä virikkeinä ja ponnahduslautoina ihmettelyle.

Kirjan otsikossa mainittu "rakkaus"-teema jää kirjassa myös kovin vähälle huomiolle.

Kirjoittaja on filosofian ja naistutkimuksen opiskelija Helsingin yliopistossa.

